

Ю. М. Нідзельська,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

СУТНІСТЬ КУЛЬТУРИ, ЇЇ ГОЛОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИСОКО ТА НИЗЬКОКОНТЕКСТНИХ КУЛЬТУР ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

Представлена стаття присвячена аналізу поняття культура у сучасній науці, увагу приділено мовній картині світу, яку вважають складовою частиною культурної картини світу. Лінгвокультурологію варто сприймати як молоду дисципліну, яка вивчає віддзеркалення культури в мові. Глибока зацікавленість процесами взаємодії мови та культури, сутністю та міждисциплінарним характером культури визначає актуальність запропонованого дослідження. Культуру варто вивчати через призму функцій, які вона виконує. Вагомим чинником вивчення лінгвокультур є контекст.

Ключові слова: культура, мовна картина світу, культурна картина світу, контекст.

СУЩНОСТЬ КУЛЬТУРЫ, ЕЕ ГЛАВНЫЕ ФУНКЦИИ И ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЫСОКО И НИЗКОКОНТЕКСТНЫХ КУЛЬТУР ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОВРЕМЕННОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

Представленная статья посвящена анализу понятия культура в современной науке, внимание уделено языковой картине мира, которую принято считать частью культурной картины мира. Лингвокультурологию следует воспринимать как молодую дисциплину, которая изучает отображение культуры в языке. Глубокий интерес процессами взаимодействия языка и культуры, сущностью и междисциплинарным характером культуры определяет актуальность исследования. Культуру следует изучать через призму функций, которые она исполняет. Важным аспектом изучения лингвокультур является контекст.

Ключевые слова: культура, языковая картина мира, культурная картина мира, контекст.

THE ESSENCE OF CULTURE, ITS MAIN FUNCTIONS AND FEATURES OF HIGH- AND LOW-CONTEXT CULTURES THROUGH THE PRISM OF MODERN LINGUISTICS

The given article is dealt with the analysis of the notion of culture in modern science. Thorough attention is paid to the linguistic view of the world which is considered to be the part of the cultural view of the world, background knowledge is of great importance within the latter one. Cultural linguistics is understood as the young discipline which studies the reflection of culture in the language and discourse. Deep interest in the correlation between language and culture, essence and interdisciplinary character of culture defines the topicality of the represented investigation. The notion of the view of the world originates from the ideas of W. Humboldt and Sapir-Whorf Hypothesis. Each language reflects the way of perception of the world by the certain ethnic group, which is different in its culture, values. It forms the national model of the world, which is the holistic image of the person's activity. The national model of the world is the expression of understanding of the world by the means of the certain language. Culture is analyzed through the prism of its many functions, for example, informative, semiotic, communicative, axiological, regulative. The important aspect of study of linguoculture is context (micro, macro, vertical). More than that, it is important to take into consideration which type of the cultures the analyzed one belongs to.

Key words: culture, linguistic view of the world, cultural view of the world, context.

Перш за все, варто сказати, що мову та культуру вважають єдністю. Тому недивно, що сучасні лінгвокультурологічні студії приділяють увагу проймам культури народу в мові та мовленні. Як відомо, лінгвокультурологія є молододисципліною, яка вивчає віддзеркалення і фіксацію культури в мові та дискурсі. Детальні дослідження лінгвокультурологічних питань представлені у працях багатьох науковців, наприклад: Ф. Бацевича, О. Леонтович, В. Маслової, В. Манакіна, С. Термінасової, а основною методологічною базою таких розвідок слугують ідеї, які містяться у працях В. Гумбольдта. Отже, інтерес до кореляції культури та мови зумовлює актуальність запропонованого дослідження. **Мета статті** – розглянути поняття культури, її поліфункціональність, поняття контексту. Серед завдань варто виділити такі: визначити поняття культура, МКС, ККС, представити основні функції культури, описати характеристики високо та низько контекстних культур. Насамперед варто зазначити, що поняття картини світу бере свій початок від ідей В. Гумбольдта та гіпотези лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, її суть така: люди, які розмовляють різними мовами, належать до різних лінгвокультур, по-різному сприймають світ, спосіб пізнання навколишнього світу залежить від тієї мови, якою здійснюється мислення. Сьогодні науковці (ми, у свою чергу, також), значною мірою підтримують так звану слабку версію вищезгаданої гіпотези: мова частково обумовлює спосіб мислення своїх носіїв. Загальноприйнятою точкою зору є те, що КС світу не варто сприймати як дзеркальне відображення світу, а саме як інтерпретацію, акт світорозуміння. На думку І. Голумбовської, кожна мова відображає спосіб сприйняття світу певним етносом, що вирізняється своєю культурою, цінностями, що складає «національну модель світу», яка є цілісним образом активності людини. *Національно-мовна картина світу* є вираженням засобами певної мови світовідчуття та світорозуміння етносу, вербалізованою інтерпретацією мовним соціумом оточуючого світу, себе у цьому світі [3, с. 6]. Як відомо, у сучасному мовознавстві існує думка, що ККС та МКС співвідносяться одна з одною як ціле та частина. Отже, МКС – частина культурної картини світу. Необхідно зазначити, що МКС є біднішою за культурну, оскільки у створенні ККС поряд із мовними видами діяльності беруть участь інші види мисленнєвої діяльності [5, с. 107]. Більше того, ККС у різних людей можуть бути різними, наприклад, у представників різних епох, соціальних, вікових груп. Взаємодія загальнолюдського, національного відбувається саме в ККС. Крім того, поняття МКС пов'язане з такими поняттями, як: народ, етнос, нація. Питання вивчення МКС пов'язане з ККС, яка відображає специфіку людини і її буття.

Розглянемо сутність культури, «культура» походить від *lat. colere*, що означає обробіток, виховання, культ та ін. Культура є: 1) сукупністю матеріальних і духовних цінностей, створених людською спільнотою, які характеризують певний рівень розвитку суспільства; 2) інтерпретаційною моделлю світу людини, соціалізованою в певних умовах; 3) цілісним історичним феноменом, локальною цивілізацією, яка виникла на ґрунті територіальної, етнічної, мовної, політичної та психологічної спільноти [8]. Культура виникла на межі філософії, історії, психології, використовує надбання вищезгаданих наук. Одне з первинних визначень культури належить Е. Тайлору, котрий розумів культуру як комплекс, який включає знання, вірування, закони, звичаї, які набулі людиною як членом суспільства. Варто назвати підходи до розуміння культури. 1. *Описовий* – в якому перераховуються окремі елементи і прояви культури: звичаї, види діяльності, цінності, ідеали. При такому підході культуру визначають як сукупність досягнень та інститутів, які зуміли віддистанціювати наше життя від життя твариноподібних предків. 2. *Ціннісний* – в якому культура трактується як сукупність духовних і матеріальних цінностей, які створюються людьми. 3. *Діяльнісний* – в межах якого культуру розуміють як притаманний людині спосіб задоволення потреб. 4. *Функціональний* – в якому культуру характеризують за функціями, які вона виконує в суспіль-

стві. 5. *Типологічний підхід* – зустрічаючи представників іншого народу, люди схильні сприймати їх поведінку з позиції своєї культури [9, с. 14, 15]. Як відомо, культура є багатофункціональною системою. Як підкреслює В. Шейко, *головною функцією культури є людино-творча (виховна)*, оскільки за допомогою культури відбувається формування людини. Таким чином, *інформативна функція* передбачає передачу соціальної спадщини людини. *Комунікативна функція* включає розвиток певної культури, який зумовлений її взаємозв'язками з іншими культурами. Водночас культура виконує *нормативну* функцію: вона реалізує норми, сформовані в її межах. *Регулятивна функція*: культура обслуговує систему соціальних відносин, створює соціальні механізми, що забезпечують регуляцію поведінки людини. *Семіотична* – передбачає опанування знакової системи культури. *Аксіологічна* – відображає найважливіший якісний стан культури, більше того, культура як система цінностей формує в людини визначені ціннісні потреби. *Адаптаційна функція* – культура забезпечує адаптацію суспільства до змін [10]. На нашу думку, варто визнати той факт, що виокремлення *пріоритетної функції* культури є умовним. Адже, на думку Кадирова А. М. у конкретний момент часу в межах певної культури може домінувати певна функція. Культура виступає як надскладна система, яка є *полі функціональною* (цю думку підтримує і В. Маслова). Таким чином, на думку вищезгаданого вченого, основними функціями культури є: 1) *гуманістична*, сутністю якої є формування людини. У процесі соціалізації передбачається засвоєння людиною певної суми знань, норм, цінностей. 2) *Трансляція соціального досвіду*. Науковець зазначає, що культура діє як соціальна пам'ять людства [4]. Необхідно зауважити, що *культурні моделі* поведінки людині прищеплюють у процесі виховання, коли вона починає оцінювати дійсність, у межах «записаної» в підсвідомості культурної програми, яка об'єднує усю спільноту. Комунікація є найважливішою частиною такої програми, яка настільки глибоко проникає у повсякденне життя, що людина не помічає, як дотримується «запрограмованих» норм спілкування та поведінки. Їх порушення призводить до непорозуміння та культурного шоку [8]. Вживаючи *культурний шок*, варто нагадати, що це певний дискомфортний фізичний та емоційний стан, котрий виникає як результат процесу пристосування людини до незнайомого культурного середовища (вказаний термін було запроваджено К. Дюбуа). Ми знову повертаємося до точки зору щодо культурних функцій А. Кадирова: 3) *Комунікативно-інформаційна функція*, тобто відбір кращих зразків, більше того, збагачення знань призводить до підвищення адаптаційного потенціалу культури. 4) *Лізнавальна*. Суспільство варто вважати настільки інтелектуально, наскільки ефективно використовується знання, що містяться в культурному ґенофонді людства. 5) *Організаційно-регулятивна, нормативна* функція регулює різні аспекти суспільного та особистого життя. Вказана функція пов'язана зі створенням уніфікованих вимог до всіх суб'єктів певної культури. 6) *Семіотична функція* передбачає розширення досвіду, інформаційного поля культури, вона є пов'язана з процесами символізації [4], (крім того, Ю. Лотман розглядав культуру як сукупність саме негенетично набутої інформації, засобів її лінгвoseміотичної організації). 7) *Ціннісна* функція, що пов'язана зі створенням, збереженням, ретрансляцією норм або цінностей [4]. До того ж, різні культури є якісно відмінними поглядами на одну й ту саму оточуючу дійсність [3, с. 41]. Вся внутрішня структура певної культури є відображенням цих якісних відмінностей у формі певних первинних установок, припущень, вірувань стосовно світу, знань, цінностей та природи людського «я».

Загальновідомим є той факт, що функції культури переплетені. Таким чином, *адаптивна* функція полягає у тому, що культура забезпечує пристосування людини до навколишнього середовища. З іншого боку, глибинній потребі людини у спілкуванні відповідає *комунікативна* функція. Не можемо не згадати про те, що сьогодні виникає парадокс культури: *дефіцит* глибокого міжособистісного спілкування за умов великої кількості контактів. Відтак, інформаційна функція забезпечує процес *культурної спадковості* і проявляється у *закріпленні* результатів соціокультурної діяльності [6] *нормативно-регулятивна* функція полягає в тому, що культура виступає як розгалужена система норм і вимог, що їх пред'являє суспільство до індивідів, це може бути обумовлено необхідністю підтримувати рівновагу у суспільстві. Аксіологічна функція виражає *якісний стан* культури. Саме цінності виконують роль регулятора на рівні суспільства, аксіологічну функцію розглядають у єдності з нормативно-регулятивною. До того ж, нерідко поряд розглядають функцію *соціалізації і виховну* [6].

Під *соціалізацією* розуміють засвоєння індивідом соціального досвіду, норм, знань, зразків поведінки певного суспільства. Культура виступає *чинником* соціалізації. З іншого боку, *інтегративна* функція полягає в *об'єднанні людей* у соціальні групи [6]. Вважаємо доречним нагадати про те, що інтегративна функція поряд із іншими реалізується в середовищі *етносу*. Відтак, *етнос* є соціальним угрупованням людей, яке історично виникло, термін етнос близький до поняття *народ* в етнографічному смислі [1, с. 32, 37]; етноси як суспільно-природні утворення, на думку А. Бароніна, варто відрізняти від історичних спільнот людей, таких як: рід, плем'я, народність, нація, які, хоч і формуються на основі певних етнічних спільнот, проте є продуктами історії та соціокультурними утвореннями.

До того ж, у межах сучасної лінгвокультурології увагу науковців привертає поняття *контексту* у культурах. Таким чином, Ф. С. Бацевич у Словнику термінів міжкультурної комунікації [Див. 2] зазначає, що контекст (походить з лат. contextus, тобто *тісний зв'язок*) є завершеним у смисловому відношенні відрізок усного/ писемного мовлення, який об'єднує значення усіх мовних елементів, що входять у нього; це умови вживання даної мовної одиниці в мовленні, її мовне оточення, а в широкому сенсі – це ситуація мовленнєвого спілкування; дискурс разом із усіма можливими обставинами його створення: часом, простором, психологічним станом учасників спілкування, культурним середовищем. Науковці застосовують у дослідженнях *вертикальний контекст*, який вважають культурологічними, історичними, соціально-політичними, лінгвокраєзнавчими комунікативними смислами, які супроводжують комунікацію, перш за все, комунікацію естетичну, тобто художній дискурс, текст; знання учасниками комунікації цих смислів. Контекст культури є впливом на міжкультурну комунікацію складників контексту, як наголошує Ф. Бацевич, які пов'язані із культурними чинниками, важливими для певної національної лінгвокультурної спільноти [2]. До того ж, висококонтекстна культура – це термін, який уведений у науковий обіг Е. Холлом [Див. 11]. Це традиційно прийнята в певній національній лінгвокультурній спільноті організація потрібної для правильної інтерпретації повідомлення інформації, при якій ця інформація експлікується лише з урахуванням найширшого культурологічного і найближчого ситуативного контексту. Низькоконтекстна культура має значення: традиційно прийнята в певній національній лінгвокультурній спільноті організація інформації в комунікації, при якій інформація наявна в максимально вербалізованій експліцитній формі [11]. *Внутрішній контекст* включає минулий досвід мовця, запрограмований в його свідомості. *Зовнішній контекст* – фізичне оточення, а також інформація, яка імпліцитно міститься у комунікативній взаємодії, включаючи характер міжособистісних взаємовідносин комунікантів. Виходячи з цієї точки зору, внутрішнім контекстом є уся сукупність пресупозицій, фонових знань, ціннісних установок мовної особистості. У поняття зовнішнього контексту входять – локальний та хронологічний контекст, сфера спілкування. Варто пам'ятати, що спілкування є двостороннім процесом: дії з боку відправника інформації та її отримувача синхронізуються. Говоріння відбувається водночас зі слуханням, жести, міміка з їх зоровим сприйняттям. Інформація, яка складає основу комунікації, існує не ізольовано, а в *макро і мікроконтексті*, на фоні культурно обумовленої картини світу [7, с. 40], яка

формується протягом усього життя особи. Для культури низького контексту типовими є: пряме та виразне мовлення, незначна роль вербальних складових спілкування [11]. Така культура асоціюється зі значним рівнем технологічного розвитку. До речі, підкреслюють, що саме *американська* культура є низькоконтекстною. Зі свого боку, ми хочемо наголосити, що єврейську та російську культури розглядають як високо контекстні, зважаючи на їх характеристики. Висококонтекстна культура орієнтована на діалог, у її межах здобувають інформацію через встановлення професійних/особистісних зв'язків. Типовими ознаками висококонтекстної культури вважають: нечітку манеру мовлення, невербальну інтеракцію, для успішного спілкування навіть може вистачити фонових знань. У висококонтекстних культурах, як підкреслює О. Леонтович, більша частина інформації існує на рівні контексту (внутрішнього/зовнішнього). Інші ознаки високо контекстних культур: це традиційність, стійкість, емоційність, небажання змін [7]. Низькоконтекстні культури передбачають таку комунікацію, яка має цінності, які є орієнтованими на відправника, а висококонтекстна комунікація має цінності, орієнтовані на отримувача. Низка паралінгвістичних засобів можуть виступати як важливі додаткові зовнішні коди в міжкультурній комунікації. Отже, ми можемо зробити певні **висновки**: мовна та культурна картини світу перебувають у взаємодії, культура є поліфункціональним багатогранним утворенням, вивчаючи культури варто враховувати, чи вони належать до високо контекстуальних, чи до низько контекстуальних, що, у свою чергу, допоможе правильно декодувати усю сукупність інформації, що є в повідомленнях вербального або невербального характеру.

Перспективою подальших досліджень вважаємо дослідження поліхронності та монохронності у певних лінгвокультурах.

Література:

1. Баронин А. С. Этническая психология / А. С. Баронин. – К. : Тандем, 2000. – 263 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. [Електронний ресурс].
3. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
4. Кадыров А. М. Культурология. Теория и история культуры / А. М. Кадыров. – Уфа: УГАТУ 2004. – 290 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:..
5. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира – кол. монография под. ред. Б. А. Серебренникова, Е. С. Кубряковой, В. И. Постоваловой и др. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
6. Культурология як галузь наукового знання. – [Електронний ресурс].
7. Леонтович О. А. Русские и американцы: парадоксы межкультурного общения: монография / О. А. Леонтович. – М. : Гнозис, 2006. – 351 с.
8. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. / В. М. Манакін. – К. : Академія, 2012. – 288 с.
9. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М. : Academia, 2001. – 202 с.
10. Шейко В. М. Культурология / В. М. Шейко. – [Електронний ресурс].
11. Hall E. T. Hidden Differences: Studies in International Communication / E. T. Hall. – Hamburg: Grunder & Jahr, 1983.